

УДК 378.017-057.87:908

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-2-61>**Олена ЯЦЕНКО,**

orcid.org/0009-0007-4806-8601

аспірант кафедри педагогіки

Національного університету біоресурсів і природокористування України

(Київ, Україна) olenochka090696@gmail.com

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

У статті представлено теоретичний аналіз понять «модель» та «модельовання». На основі мети дослідження обґрунтовано модель формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства. Окрім характеристики методів дослідження, понятійно-термінологічного компонента «патріотизм» та його головної ролі у національно-патріотичному вихованні, проведено аналіз понять «історичне краєзнавство» та «історична регіоналістика». Авторкою перераховано основні компоненти для формування національно-патріотичних цінностей та подальший результат їх впровадження серед студентської молоді.

Безумовно, тенденції в розвитку освітнього процесу неабияк пов'язані з політичною ситуацією в країні, особливо коли це стосується національно-патріотичного виховання. Для позитивного та результативного впливу на формування національно-патріотичних цінностей у студентів виникає необхідність глибокого розуміння значення патріотизму. Задля покращення результату виховної діяльності у вищих навчальних закладах варто зосередити увагу на психоемоційному стані студентів, їхніх власних вподобаннях, долучати їх до активної громадської діяльності, зароджувати любов до рідного краю, викликати почуття гордості, поваги та обов'язку перед собою та народом.

Для якісного застосування різних методів та запропонованої моделі варто розпочати з вивчення історії країни, дослідження локальних історичних пам'яток, участі в пошуковій діяльності для висвітлення малодосліджених сторінок історії рідного краю. Своєю чергою, це сприяє вихованню громадянської позиції, національної свідомості та генерації нового покоління. Результатом впровадження моделі має бути активізація виховного компонента – самоціннісного, адже ми опираємось на те, що студент має внаслідок своїх дій надати цінність власним вчинкам. Тобто поставити запитання: «Яку користь це принесло мені та оточенню?», «Звідки я походжу?» – і отримати позитивну відповідь: «Я пишаюсь своїм походженням» тощо.

Ключові слова: національно-патріотичні цінності, патріотизм, модель, історичне краєзнавство, студенти.

Olena YATSENKO,

orcid.org/0009-0007-4806-8601

Postgraduate student at the Department of Pedagogy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) olenochka090696@gmail.com

A MODEL FOR FORMING NATIONAL-PATRIOTIC VALUES IN STUDENTS THROUGH HISTORICAL LOCAL LORE

The article presents a theoretical analysis of the concepts of "model" and "modeling." Based on the research objectives, a model for forming national-patriotic values in students through historical local lore is substantiated. In addition to characterizing the research methods, the conceptual and terminological component of "patriotism" and its primary role in national-patriotic education are examined. Furthermore, an analysis of the concepts of "historical local lore" and "historical regional studies" is conducted. The author outlines the key components for forming national-patriotic values and the subsequent outcomes of their implementation among student youth.

Undoubtedly, trends in the development of the educational process are closely linked to the political situation in the country, especially regarding national-patriotic education. To achieve a positive and effective impact on the formation of national-patriotic values, there is a necessity for students to deeply understand the meaning of patriotism. To enhance the results of educational activities in higher education institutions, focus should be placed on the psycho-emotional state of students and their personal preferences. It is essential to involve them in active civic life, cultivate a love for their native land, and evoke feelings of pride, respect, and duty toward themselves and their nation.

For the quality application of various methods and the proposed model, it is recommended to begin with the study of the country's history, research into local historical monuments, and participation in search activities to uncover under-researched pages of local history. In turn, this fosters the development of a civic position, national consciousness, and the generation of a new proactive generation. The implementation of the model aims to activate the self-worth educational component, as it relies on the premise that students should find value in their actions. This involves addressing questions such as "What benefit has this brought to me and others?" and "Where do I come from?", leading to a positive identification: "I am proud of my heritage."

Key words: national-patriotic values, patriotism, model, historical local lore, students.

Актуальність. Сучасна тенденція розвитку освіти України невпинно починає звертатись все більше до витоків власної історії. Завдання перед освітянами в період війни РФ проти нашої держави полягає у зміцненні духовності, патріотизму та власної ідентичності. Для збереження майбутніх поколінь ми маємо зосередити увагу на національно-патріотичному вихованні. В епоху тотальної цифровізації, доступу до будь якої інформації, яка має вплив на свідомість людини, особливо на молоде покоління, ми можемо побачити тенденцію, що все більше інформаційного простору наповнюється автентичними матеріалами. Кожна національність, не лише українці все більше цікавляться своїм минулим, розповсюджуючи та знайомлячи маси зі своєю культурною спадщиною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання моделі формування національно-патріотичних цінностей на сьогодні є наріжним каменем у діяльності педагогів, філософів, громади в цілому. Формування національно-патріотичних цінностей беруть свій початок безпосередньо з національно-патріотичного виховання. Серед класиків дослідження патріотичних переконань та уявлень можемо вказати Г. Ващенко, М. Грушевського, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русову, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Окрім цього, маємо виокремити дослідників, які займались вивченням національно-патріотичним вихованням, спираючись на культуру та традиції українського народу: О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмах, М. Щербань. Дослідження патріотизму на сьогодні продовжуються, яким займаються: В. Андрущенко, В. Гуменко, М. Дробноход, П. Коненко, А. Погрібний, О. Степанець та інші. Проте, дослідження саме національно-патріотичних цінностей, як цілого комплексу заходів із залученням розмаїття форм та методів залишається не достатньо висвітленим і вимагає подальших досліджень.

Мета. Мета статті полягає у створенні та теоретичному обґрунтуванні моделі формування національно-патріотичних цінностей у студентів засобами історичного краєзнавства.

Методи. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс теоретичних методів науково-педагогічного дослідження, серед яких: *евристичні методи* – спрямовані на пошук нових ідей та оригінальних рішень у процесі формування національно-патріотичних цінностей студентів; *системний підхід* – забезпечив цілісне бачення досліджуваного процесу, дозволив розглядати його як взаємопов'язану структуру, що включає освітні, виховні та соціокультурні чин-

ники; *концептуальний аналіз* – застосовувався для уточнення ключових понять, визначення їх змісту та побудови моделі, яка відповідає сучасним освітнім потребам; *аналіз і синтез наукової літератури* – узагальнення існуючих підходів до проблеми патріотичного виховання та виокремити найбільш релевантні для ВНЗ; *порівняльний аналіз* – використано для зіставлення різних моделей виховання патріотичних цінностей у закладах вищої освіти та визначення їхніх переваг та недоліків; *моделювання* – застосовано для розробки власної концептуальної моделі формування національно-патріотичних цінностей студентів; узагальнення та систематизація – забезпечили формування висновків і рекомендацій, що мають практичне значення для освітньої діяльності.

Результати. Для ефективного дослідження будь якої теми ми повинні мати інструментарій для досягнення мети. В дослідженні та розробці нових методик вивчення національно-патріотичних цінностей використовуємо – моделювання. Насамперед, ми маємо розуміти сутність поняття «модель»:

– моделі навчальні – навчальні посібники, які є умовним образом (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення (Гончаренко, 1997: 213).

– модель – уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта.

– модель (фр. *modele* – зразок) – 1) уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта. За властивостями моделі ми можемо дізнатися про всі властивості об'єкта, але не про всі, а лише про ті, які є аналогічними і в моделі, і в об'єкті; такі властивості називаються суттєвими. Одна з основних вимог, що висувуються до моделі, – вимога адекватності, тобто її відповідність реальній дійсності, а саме за основними, суттєвими властивостями, параметрами. Модель спеціаліста відображає об'єктивні закономірності розвитку галузі професійної діяльності, місця і ролі спеціаліста в ній, перелік посад і професійних функцій, до виконання яких він готується у процесі навчання в системі професійної підготовки, основні вимоги до змісту знань та умінь, необхідних для успішного виконання професій-

них обов'язків, а також для подальшого розвитку професійно важливих і особистісних якостей. (Кремень, 2008: 414); 2) еталон, стандарт, умовний образ будь-якого об'єкта, що застосовується як його заміник для дослідження властивостей, зв'язків предметів і явищ реальної дійсності (Стеченко, 2005: 22).

– модель – це відображення в схемі, формулі, візріці тощо характерних ознак об'єкта, який досліджується. Вона є спрощеною конкретною життєвою (управлінською) ситуацією, іншими словами, у моделях певним чином відображаються реальні події, обставини тощо (Мартинець, 2015: 7).

Окрім моделі ми маємо розуміти процес її використання, а саме роботу – моделювання. *Моделювання* визначається як створення окремого образу з оригіналу, названого моделлю, котрий за певних умов може замінити сам об'єкт-оригінал, при цьому він може відтворювати властивості, які цікавлять дослідника і характеристики оригіналу, одночасно забезпечувати наочність, видимість, можливість випробовування, легкість оперування та інші переваги. До моделі є певні вимоги: відносна простота та зрозумілість, вона має будуватися відповідно до окресленої проблеми й охоплювати її основні аспекти. Помилки, яких припускаються при побудові складної моделі, можуть звести нанівець результати обґрунтування рішення. Помилки можуть бути непомітними на перший погляд. Під час побудови простих моделей помилки стають очевидними задовго до закінчення розрахунків (Жаровська, 2025:94).

Моделювання як метод науково-педагогічного дослідження, що ґрунтується на заміщенні реальних об'єктів їх умовними зразками-аналогами, відображає провідні характеристики системи-оригіналу, описує структуру досліджуваного явища та процес його функціонування і розвитку, поєднуючи теоретичне обґрунтування механізмів розвитку педагогічного процесу та емпіричне дослідження – спостереження та експеримент (Немцева, 2013: 65).

Отже, застосовуючи модель та процес моделювання у дослідженні, ми маємо спростити сам процес дослідження, відстежити проблемні питання, заповнити «білі плями» в темі дослідження. В процесі самого моделювання ми маємо запропонувати новий шлях досягнення мети, враховуючи предмет та об'єкт дослідження.

В процесі формування саме національно-патріотичних цінностей в студентської молоді закладено поняття самого «патріотизму» як складової.

Патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характери-

зує ставлення особистості до Батьківщини, народу, держави та до самої себе. Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до Батьківщини, народу, держави; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; гуманістична моральність; готовність до самопожертви; почуття власної гідності (за визначенням І. Д. Бега). У контексті зазначеного патріотизм як любов вищого порядку можна розглядати в двох аспектах: – з одного боку, як сильне емоційне переживання, відчуття прихильності до України, незримий зв'язок з нею (люблять не за що, а тому, що не можуть не любити). Звідси патріотизм – це відчуття приналежності, бажання відчувати і розуміти корені свого народу, силу свого роду; це милування красою української природи; – з іншого боку, як любов до українців, оскільки патріотизм, який вчить ненавидіти будь-кого, не є чесною (Петрочко, 2017: 11–23).

Зважаючи на думку Ж. Петрочко про розуміння і любов до власних коренів, можемо стверджувати, що патріотизм і цінності, які від нього походять беруть свій початок з власного оточення, тобто рідного краю. Тут чільне місце займатиме історичне краєзнавство, а також історична регіоналістика. Якщо ми розглядаємо окремих регіон, то звісно ми будемо опиратись на регіоналістику: «історична регіоналістика – це поле ретроспективного дослідження процесів життєдіяльності людських спільнот і комунікативних зв'язків у межах історично сформованих регіонів на основі врахування особливостей освоєння простору, характеру розселення, територіальної структури, урбанізованості території, збереженості чи розмитості комплексів традиційної культури», щодо поняття історичного краєзнавства, то ми маємо визначення – «історичне краєзнавство – це не тільки галузь наукового пізнання, але й сфера активної практичної (просвітницької) діяльності» (Ковальська-Павелко, 2014: 162–163). Я. Верменич дає визначення: «Історичне краєзнавство – це підсистема історичної локалістики, орієнтована переважно на освоєння масиву місцевих джерел. У широкому сенсі це також підтримуваний державою соціальний інститут із власною інфраструктурою й інформаційною системою, педагогічно-просвітницький рух, підпорядкований завданню пошуку і вдосконалення механізмів передачі історичної пам'яті, підтримання в суспільстві атмосфери поваги до культурної спадщини. Серед функцій краєзнавства не останнє місце займає функція соціально-історичного інформування шляхом збільшення обсягу актуалізованого історичного знання, яке циркулює в суспільстві.

А отже, воно є потужним інструментом патріотичного виховання»(Верменич, 2014).

Висновки і перспективи. Опіраючись на мету нашого дослідження, можемо дійти висновку, що теоретично модель формування національно-патріотичних цінностей в студентів засобами історичного краєзнавства має зосередитись на ключових компонентах:

1) формування почуття поваги та відповідальності в студентів на основі вивчення історії рідного краю, поєднуючи патріотичне з громадянським вихованням;

2) формування громадянської позиції, враховуючи політичну ситуацію в країні, застосовуючи ретроспективний погляд;

3) формувати позитивний погляд на культурну спадщину держави, використовуючи конкретні історичні постаті, як зразок для наслідування;

4) змінити навчально-практичні підходи в навчальних закладах, які були б спрямовані на практичну оцінку історичної спадщини держави на регіональному рівні, враховуючи почуття студентів до власної «малої Батьківщини».

Наступник кроком у формуванні нашої моделі є застосування основних компонентів виховного процесу:

1) *когнітивний(пізнавальний) компонент*, який включає в себе духовне та матеріальне знайомство з історією, культурою, традиціями і т.д.

2) *емоційно-ціннісний компонент* – на основі отриманих знань маємо прикріпити почуття гордості, бажання отримувати більше знань, зберегти і розповсюдити вже отримані знання на хвилі національного піднесення;

3) *компонент довольного імпульсу* – після емоційного піднесення, отриманого багажу знань, подальші дії мають перерости у рішучий обов'язок;

4) *поведінково-практичний компонент* – готовність діяти, тобто, як результат, ми маємо вчинок;

5) *самоціннісний компонент* – послідовний наслідок поведінково-практичного компоненту, тобто здатність оцінювати власні вчинки і дії, надавати їм значення та оцінювати принесену користь як для себе, так і для оточуючих(Бех, 2018: 191–205).

Отже, на основі складових моделі формування національно-патріотичних цінностей в студентів засобами історичного краєзнавства, можемо дійти висновку, що можливо побудувати нову систему навчально-виховного процесу ВНЗ, які б включили національно-патріотичне виховання як основу. Насамперед, маємо стимулювати студентську молодь до активної участі в громадському житті держави, збереженні і збагаченні культурної спадщини, надавати можливість ділитись студентам власними культурними чи історичними особливостями їхнього рідного краю, тим самим стимулюючи зростання національного піднесення та національної свідомості молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ ; Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Верменич Я. В. Історична регіоналістика : навч. посіб. / відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Інститут історії України, 2014. 412 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Жаровська О. Моделювання освітньої сфери у державному управлінні як шлях до її розвитку й удосконалення. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2025. Вип. 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2025-1.11> (дата звернення: 15.12.2025).
6. Ковальська-Павелко І. М. Історична регіоналістика, історичне краєзнавство та історична урбаністика: демаркація предметних полів. Грані. 2014. Т. 17, № 6. С. 161–167. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/559> (дата звернення: 21.12.2025).
7. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доповн. та переробл. Вінниця : ДонНУ, 2015. 102 с. URL: r.donnu.edu.ua (дата звернення: 21.12.2025).
8. Немцева Т., Бондаренко Н. Педагогічні умови виховання громадянської ініціативи старшокласників у позакласній діяльності. Рідна школа. 2013. № 12. С. 66–70. URL: nbuv.gov.ua (дата звернення: 21.12.2025).
9. Петрочко Ж. Нове осмислення патріотизму та шляхи його формування у викликах часу. Україна патріотична. 2017. Серпень. С. 11–23. URL: <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Ukrainapatritichna.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).
10. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник. Київ : Знання, 2005. 309 с.

REFERENCES

1. Bekh I. D. (2018) Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti [Personality on the way to spiritual values]: monohrafiia. Kyiv ; Chernivtsi : Bukrek, 320 [in Ukrainian]
2. Vermenych Ya. V. (2014) Istorychna rehionalistyka [Historical regional studies]: navch. posib. / vidp. red. V. A. Smolii. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy, 412 [in Ukrainian]
3. Honcharenko S. U. (1997) Ukrainyskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]/ hol. red. S. Holovko. Kyiv : Lybid, 376 [in Ukrainian]

4. Entsyklopediia osvity (2008) [Encyclopedia of education]/ Akad. ped. nauk Ukrainy ; holov. red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 1040 [in Ukrainian]
5. Zharovska O. (2025) Modeliuvannya osvitnoi sfery u derzhavnomu upravlinni yak shliakh do yii rozvytku y udoskonalennia. [Modeling the educational sphere in public administration as a way to its development and improvement] Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriia «Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia». Vyp. 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2025-1.11> (data zvernennia: 15.12.2025). [in Ukrainian]
6. Kovalska-Pavelko I. M. (2014) Istorychna rehionalistyka, istorychne kraieznavstvo ta istorychna urbanistyka: demarkatsiia predmetnykh poliv. [Historical regional studies, local history, and historical urban studies: Demarcation of subject fields] Hrani. T. 17, № 6. 161–167. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/559> (data zvernennia: 21.12.2025). [in Ukrainian]
7. Martynets L. A. (2015) Suchasni modeli osvity [Modern models of education]: navch.-metod. posib. 2-he vyd., dopovn. ta pererobl. Vinnytsia : DonNU, 102 URL: r.donnu.edu.ua (data zvernennia: 21.12.2025). [in Ukrainian]
8. Niemtseva T., Bondarenko N. (2013) Pedahohichni umovy vykhovannia hromadianskoi initsiatyvy starshoklasnykiv u pozaklasnii diialnosti. [Pedagogical conditions for educating the civic initiative of high school students in extracurricular activities] Ridna shkola, № 12. 66–70. URL: nbuv.gov.ua (data zvernennia: 21.12.2025). [in Ukrainian]
9. Petrochko Zh. (2017) Nove osmyslennia patriotyzmu ta shliakhy yoho formuvannia u vyklykakh chasu. [A new understanding of patriotism and ways of its formation in the challenges of time] Ukraina patriotychna, Serpen. 11–23. URL: <https://lib.knukim.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/12/Ukrainapatriotichna.pdf> (data zvernennia: 21.12.2025). [in Ukrainian]
10. Stechenko D. M., Chmyr O. S. (2005) Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]: pidruchnyk. Kyiv : Znannia, 309 [in Ukrainian]

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025